

HACI MURAT ROMANINDA İNSAN VE MEKÂN -2-

Tolstoy'un Hacı Murat romanının ana mekânı Kafkas coğrafyasıdır. Genel anlamda okur, dönemin Rus yönetimi ve Çeçen halkı arasında yaşanan çatışmanın mekânı olarak Kafkasya ile karşı karşıyadır. Bu mekân, aynı zamanda Hacı Murat ve diğer lider Şeyh Şamil'in de çatıştığı yerdir. Eserde Kafkasya destansı bir karakterle tanıtılırken zaman zaman da romantik, kırsal vurgular belirginlik gösterir. Romanda tasvirlerin genel olarak Kafkasya coğrafyasına ait bir köy ve iç mekânlarla başlayıp kırsal alana kaydığı görülür. Daha sonraki gelişmeler sonucunda Hacı Murat'ın Ruslarla ilişkisinin aktarıldığı bir ortam olarak saray ağırlık kazanır. Bu durum, Kafkas coğrafyasına ait destansı dokunun bir geçiş hâlinde romanın vaka örgüsüne dâhil olduğunu göstermektedir. Rusların Hacı Murat'a yönelik ilgisinin aktarıldığı sarayda destansı özellik Hacı Murat üzerinden devam ettirilmektedir. Fakat aynı zamanda kır ve saray çatışmasının da yoklandığı veriler sahnelenmektedir. Sarayın kabul salonu, görkemli yemek masası, tiyatro salonu ve Rus çarının tanıtıldığı mekânsal ayrıntılar dikkat çekicidir.

İDEAL ÇERÇEVE

Kitap, Tolstoy'un yaz mevsiminin ortalarında kırlardan eve dönerken tabiata ilişkin aktardığı cümlelerle başlar. Bu yürüyüşte karşılaşılan kır çiçekleri ve tatar denilen deve dikenini yazarı çok etkiler. Bu etki, deve dikenini üzerinden insan-tabiat ilişkisini, özellikle de insanın tabiata verdiği zararı irdelemekle dile getirilir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Hacı Murat romanının ana mekânı Kafkasya coğrafyasıdır. Romanın giriş kısmında yer alan mekân ütöpik bir mahiyet taşımaktadır. Daha sonraki bölümlerde yazar, yaşanan savaştan ve tanınmış şahsiyetlerden söz ederek gerçek mekâna yönelmiştir. Romancı mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanının portresini çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak için kullanmıştır.

ÇEÇEN KÖYÜ MAHKET

Roman, Hacı Murat'ın **barış nedir bilmeyen** olarak nitelediği Çeçen köyü Mahket'e girmesiyle başlar. Zaman, soğuk bir Kasım akşamıdır, köy tezek dumanı ve kokusuna bürünmüştür. Kafkasya, bu aktarımlarla okuyucuyu verilen yaşam mücadelesi ve bunun zorluğu içinde karşılar. Her şeye rağmen dirençli bir yaşamın hissettirildiği bu bölüm, çetin bir coğrafyada sürdürülen onurlu mücadelenin izlenimini verir. Özellikle ilk paragrafta geçen "barış nedir bilmeyen" vurgusuyla ortaya konan Mahket köyü, devam eden paragrafta bu olağandışılığı kanıksamış şekilde aktarılır.

Soğuk bir Kasım akşamı Hacı Murat, tezek dumanı ve kokusuna bürünmüş, barış nedir bilmeyen Çeçen avulu* Mahket'e giriyordu.

Müezzinin gergin, tiz sesi henüz kesilmişti ve tezek dumanıyla kokusunun sindiği temiz dağ havasında, bal peteği gibi birbirine bitişik, toprak damlı evlerin avlularından yükselen inek böğürtmeleri, kuzu melemeleri, tartışan erkeklerin gırtlaktan konuşmaları, aşağıdaki çeşmenin oralardan gelen kadın ve çocuk sesleri açıkça duyuluyordu.

Romanda kahramanın kaçıışı, içine düştüğü zorluk ve belirsizlik, mekâna dair ayrıntılarla daha bir güçlü hissedilir. Anlatımın olay ve mekânla iç içe geçtiği bu üslup, Tolstoy'da oldukça başarılı bir seyre dönüşür.

-Ne istiyorsunuz?- diye bağırdı Hacı Murat. Tutmak, alıkoymak mı? Hadi öyleyse ne duruyorsunuz?

Bunları söylerken tüfeğini doğrulttu... Sonunda durduğu zaman peşinden gelenlerin de, horozların da sesi duyulmaz olmuştu; duyulan yalnızca su şırıltısı ve arada sırada bir puhu kuşunun ötüşüyüdü. Az ötesinde kapkara bir duvar hâlinde orman yükseliyordu. Bu, müritlerin Hacı Murat'ı bekledikleri ormandı. Hacı Murat, ormanın önüne gelince durdu, ciğerlerine derin bir soluk çekip ısıklı çaldı, sonra kulak kesilip etrafı dinledi.

Ferhat Çiftçi

İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi

Avul: Köy

iletişim : kimgazetesi.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

AFGANİSTAN'A SÜRÜLMÜŞ ALBAN HALKLARI

Emir Timur'un ordusu **Şirvan**'ı (bugünkü Azerbaycan ve Dağıstan'ın güneyi) işgali sırasında, **Zengezur** arazisinde hayli kayıp verdi. İşgalciler, 1395'te ele geçirdikleri birçok yeri harabeye çevirmiş, siyasi birlikten yoksun Alban asıllı ahaliden on bin aileyi Afganistan topraklarına sürmüştü. Ermeni tarihçi **Foma Mesoplu** canlı tanığı olduğu bu hadiselerle Alban Tarihi adlı eserinde yer vermiştir. Daha sonraki dönemlerde yaşayan **Yesai Celal** de Alban Ülkesinin Kısa Tarihi adlı eserinde bu meseleden söz etmiştir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre bu aileler **Kandahar**'da iskan edilmiş, sıkı denetim tabi tutulmuş; tarihsel diğer sürgünlerde olduğu gibi bu uygulama insanlara hayli çetinlikler yaşatmıştır. Kurak ve verimsiz arazisi ile tanınan bölge Afganistan'ın güneyinde yer alır. Foma Mesoplu, adı geçen kitabında söz konusu gelişmelerin bölgede demografik ve siyasal yapıyı değiştirdiğini, yıllar içeri sinde **Afgan** adının **Alban** adından türetildiğini bildirerek bölgenin yeni sakini Albanların geldikleri topraklarda İslamiyeti benimsediklerini, bölgenin egemeni durumuna yükseldiklerini belirtmektedir. Ahalinin birbirine **Ağvan** diye hitap etmesi bunun kanıtıdır. **Car Salnamesinde** de bu hadiseye değinilmiştir. Trajik olan Timur'dan aşağı yukarı 300 yıl sonra İran Şahı **Nadir** (1688-1747)'in, Şirvan'ı ele geçirmek için getirdiği dervişlerin Afgan, yani eski Alban asıllı topluluklardan olmalarıdır. **Qeni Han**, **Azat Han** adlı Afgan komutanlar Nadir'in hizmetinde iki yüz civarında kayıp verme pahasına Dağlık Car kentini yakıp yıkmışlardır. Afgan-Alban bağlantısı dikkate değer bir konudur.

Zengezur: Nahcivan ile bugünkü Azerbaycan arazisini bağlayan ; Laçın, Qubatlı, Zengilan reyonlarını kapsayan bölge

Car: Azerbaycan-Gürcistan sınırında Zaqatala bölgesinde yerleşim merkezi

Salname: Vilayetlerin idari yapısı, nüfusu, yöneticileri hakkında bilgi veren yazma, monografi

Bakü'de yayımlanan **Samur Gazetesi**'nin katkılarıyla
Abdullah Kubalı- İZMİR

Cengiz Han'ın, Timur'un ardından zulmün adı Nadir Şah oldu. Bu hükümdarları çileden çıkaran durum Kafkas halklarının kuvetliye boyun eğmemesi idi. İktidarların haşmetini boşa çıkaran bu direniş, işgalcileri daha da gaddarlaştırdı. Saldırılarından geriye halkların dillere destan kahramanlığı, zulmün sınırsızlığı, çılgına dönüşmüş ağıtlar kaldı.

Nadir Şah Derbent'e girdiğinde şehrin ileri gelenlerinin camide toplanmasını buyurdu. Davetlilerin kimileri geldi, kimileri korkup gelmedi. Şah, gelenlerin bir gözünü oracıkta, gelmeyenleri tek tek yakalatıp her iki gözünü evlerinde oydurdu. Silahla karşı koyanları da aynı şekilde cezalandırıp oydurduğu gözleri çuvalara doldurup sergiledi. Direniş, yine de devam ediyor, Lezgiler başlarına gelenlerden bir türlü ders almıyordu.

İlham Gadjimuradov, 1959'da Bakü'de doğdu. Babası Qusar reyonu Hil, annesi Yasab köyündendi. 1966 orta öğrenimini, 1976-1981 Bakü Devlet Üniversitesi Jeoloji Fakültesinde yüksek öğrenimini tamamladı. 1982- 1992'de Bakü'de Jeofizik Enstitüsünde çalıştı. 1992'den beri Almanya'dadır. Almanca-Rusça tercümanlığı yapmaktadır. Kafkasya ve eski Anadolu etnografyası ile alakalı Rusça, Almanca, Türkçe kitapların ve makalelerin yazarıdır. İlham Gadjiyev'in yazısı 2. sayfada...

TİMUR

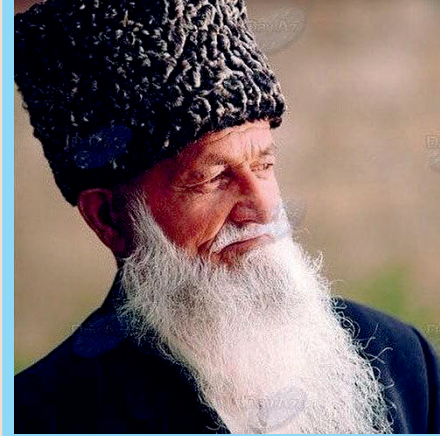

NADİR ŞAH

DAĞLI DİRENİŞİNİN İNANÇ ÖNDERİ -2-

Müridizmin gittikçe yayıldığını ve Rus sömürgeciliğine karşı direnişin geliştiğini gören Şeyh Muhammed, 1824 yazında Dağıstan'ın ve Şirvan'ın ayrı ayrı eyaletlerinde taraftarları ile görüşmeyi ve bütün kuvvetleri birleştirmeyi kararlaştırdı. Önce **Şeki** ve **Car** yönüne sefer düzenledi. Bu yörelerde onun ahali ve düşünürlerle görüşmesi olumlu geçti. Şeyh, bu eyaletlerin önde gelen insanlarını kendi tarafına geçirmeyi başardı. Bu kişilerden birisi **Şekili Hacıbek** idi. Çevresinde **Şamulay** adı ile tanınan Hacıbek, ilk görüşmede Şeyh'e olan saygısını bildirerek sonuna dek işgalcilere karşı savaşıma sözü verdi. Arşivlerde Hacı Şafi diye kaydolunan bu adam kahramanlığıyla tanınıyordu. Rus kumandanlığı onu çoktan hedef olarak seçmişti. Şeki'nin o dönemdeki askerî yetkilisi General **Viniyer**, Kafkasya sorumlusuna yazdığı raporda “Bu baş belası bütün hayatı boyunca soygunculuk yaptı. Korku nedir bilmeyen bu haydut bütün halkı hükümetimize karşı silahlandırdı. Bize itaat eden Hüseyin Hanı verdiği sözden dönmeye zorladı.” İfadelerini kullandı.

İLHAM GADJİMURADOV

Şeki kumandanının diğer raporlarında ve **N.A. Volkoncki**'nin kayıtlarında belirtildiği gibi, Hacıbek, Şeki ve Car bir yana **Kuba** eyaletinin önde gelen simaları ile dostluk ediyordu. Bunlardan biri olan ve **Molla Ahmet el Kubavi** diye tanınan şahıs, Rus generallerinin belirttiği gibi, âlim ve Çar'a karşı her an savaşıma hazır bir Müslüman idi. Hacıbek, ona Şeyh Muhammed ile görüşmesini önermişti. Molla Ahmet, konuğunu büyük saygı ile karşıladı. Şeyh, Ahmet ile birlikte birçok köyün ahali ile görüşmüştür. Bu gezilerde görüldü ki, Molla'nın savaşıma hazır iki yüzden çok adamı var. Kuba'daki diğer bilginlerle **Osman Efendi**, **Küsnetli Selim**, **Mehammed Kubavi** ve diğer kişilerle şeyhin görüşme sini sağlayan Ahmet, çok geçmeden üç yüz taraftarı daha kazanmayı başardı.

Bundan sonra Şeyh, Kuba'da **Kubalı Mehemed**, **Zuxullu Hacı Elesger** ve **Tahircallı Emirali**'nin kuvvetleri ile birleşerek Rus askerlerine karşı vuruşmaya katıldı. Rus generallerinin malumatlarından anlaşıldığı gibi, **Gimri** çatışmaları sırasında Ahmet, altı yüz savaşçıyı komuta ediyordu. Şeyh ile sık sık irtibat kuran Ahmet, onun yakın dostluğunu kazanmıştı. Onun son derece sadık dostluğu ve gözü pekliği 1825'te çıkan bir olay sırasında herkesçe görüldü. Bu hadiseden sonra Ahmet, kurtarıcı unvanı ile tanındı. 1824'te **Tarki Şamxallığı**ndan Kuba'ya dönen Kafkas birliklerinin başkomutanı **Yermalov**, **Küre** ve Kuba eyaletlerinde müritlerin hareketlenmesinden, Rus askerlerine direnişlerinden öfkelenip **Aslan Han**'ı yanına çağırıp ondan **Lezgilere** ve aynı şekilde onlara liderlik eden Şeyh Muhammed'e hadlerini bildirmelerini ister. Aslan Han ile karşılaştıktan sonra Şeyh, müritlerini teskin eder ve silaha sarılmaları için kendi talimatlarını beklemelerini söyler. Lakin, 1825'te Şeyh; **Lezgistan**, **Gazi-kumuk**, **Akuşa**, **Avaristan**, **Tarki** ve **Çeçenistan** bilginlerini toplayıp kendi köyünde kurultay düzenleyerek General Yermalov'un şimşeklerini üzerine çeker. General, Aslan Han'dan şeyhi tutuklayıp **Tiflis**'e göndermesi emrini verir. Aslan Han, Küre eyaletinin hâkimi **Harun Bey**'e şeyhi hapsedmesini söyler. Harun Bey, silahlı kimselerle gelip şeyhi hapseder. Ancak bu esaret uzun sürmez. Bunun nedeni Rus yazarlar tarafından farklı şekilde açıklanır. Kimi, onun **Kurah**'ta iken kaçtığını, kimi serbest bırakıldığını ileri sürer. **Komarov** ise farklı yorumda bulunur.

Devam edecek.

Hanzhan Kurbanov

Ahulgo Dergisi, 2010. No. 11

İlham Gadjimuradov' un paylaşımından

DAĞISTAN'DA MİLLÎ DİL VE KÜLTÜR ÇALIŞMALARI

Lezgi şairi **Xürük Tahir**, 1942-1948 yıllarında Dağıstan Vilayeti Parti Komitesinin birinci kâtipliği görevlerinde bulunmuş **Aziz Aliyev**'in yakın dostlarından biri idi. Hem Lezgi dili hem de Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış edebiyatın her ikisine de aşina olan Tahir, bu iki sahanın arasında köprü olmuştur. O, **Üzeyir Hacıbek**'in **Arşın Mal Alan**, **Meşedi İbad** piyeslerini; **Molla Penah Vagif**'in, **Mirze Elekber Sabir**'in, **Mikayıl Müşfig**'in, **Samet Vurgun**'un birçok şiirini Lezgi diline tercüme ettikten sonra daha da tanınmıştır.

Aziz Aliyev, 1942'de Dağıstan'da göreve başladıktan sonra farklı halkların temsilcileri ile görüşmüş, bu sırada adından haberdar olduğu Xürük Tahir ile de tanışmıştı. Bu iki kişi arasında başlayan yakınlık her geçen gün daha da artmış, ikinci Dünya Harbi' nin koşullarında bilim ve sanat konuları gözden geçirilmişti.

1942'nin çetin ekiminde Dağıstan halk şairlerinden **Hamzat Sadasan**'ı (Resul Hamzat'ın babası), **Abutalip Gafurov**'u, **Ömer Aliyev**'i, Kolhoz başkanı **Ustarhan Haşkaleyev**'i, Rus ve Yahudi kanaat önderlerini davet edip ülkenin seçkinleri olarak askerlerimizi cesaretlendirmek için cephe bölgesine gitmelisiniz diye öneride bulunan Aziz Aliyev, inanıyorum ki, **siz hitaplarınız ile savaşçılarımızı yüreklendireceksiniz**, der. Xürük Ali, bu toplantıda kendisinin hem Lezgi hem de Azerbaycan Türkçesi ile bu görevi yerine geleceğini belirtir. Aziz Aliyev, şairin iki dili de bilmesinden dolayı şaşırır, onu takdir eder ve millî dillerde kadro noksanlığından yakınlıkla Xürük Tahir'e her tür destek sağlayacağına dair söz verir.

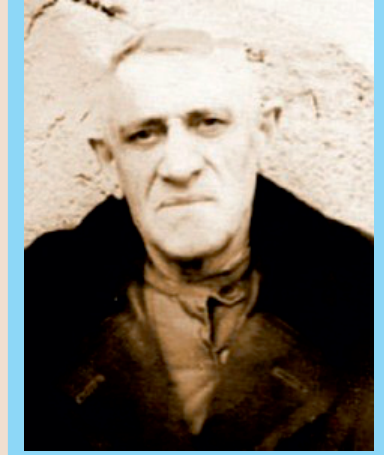
Savaşın en şiddetli günlerinin yaşandığı ortamda millî dillere karşı bu duyarlılık şaşırtıcıydı. Daha aradan bir ay geçmeden 1943 başlarında Aziz Aliyev'in girişimleri ile Dağıstan Vilayet Parti Komitesi çok önemli bir karar kabul etti. Dağıstan'ın yerli halklarından kadro hazırlanacak, enstitüler nezdinde kurslar başlatılacaktı. Diğer bir karar acil olarak Stalingrad savunmasında yer alanlar için Rusça bin, millî dillerde üç bin mektubun hazırlanması konusunda idi. Dilleri öğretecek öğretmenler yetiştirmek için altı-sekiz aylık kurslar verilecekti. Gazetelerde bu girişimlerin duyurulması, tanıtımı için talimatlar yayımlandı. Xürük Ali Dağıstan'ın halk şairi, bestekâr **Qofrid Hasanov** ile heykeltraş **Asker Sarıca** Dağıstan'ın Güzel Sanatlar Emektarı adlarına layık görüldü.

Millî kadroların yetiştirilmesi dikkate alınacak, emeklerinin karşılığı ödenecekti. Örneğin vilayet Parti Komitesi 1943 Martında edebiyat ve güzel sanatlardan yedi kişiye unvanlar kazandırdı. Bunlardan üçü Lezgi idi. Onurlandırılmadan iki ay geçtikten sonra Aziz Aliyev bu kişilerle yine görüştü. Kendisi, millî dillerin koruyucusu olarak Dağıstanlı aydınların ve halkların güvenine mazhar olmuştu. Artık, daha etkili önlemler konuşuluyordu. Bir enstitü kurma, millî dillerde kitaplar, gazeteler yayımlama, millî dillerde oyunlar sergileme gündeme alınmıştı. Radyo programları da yapılacaktı.

Bütün bunlardan başka derslikler oluşturulacak, şarkılar yazıya geçirilecekti. Kısa süre sonra millî dillerde eserlerin neşri, dersliklerin kurulması, metodik vasıtaların belirlenmesi, şarkı kitaplarının ortaya çıkması büyük başarıydı. Yerleşim merkezlerinde sanat merkezleri oluşturuldu. Onların faaliyetleri yorumlandı. 1944'te Aziz Aliyev'in başkanlığında Mahaçkale'de **Kadın Pedagoji Enstitüsü** faaliyete geçti. Millî dillerin ve edebiyatın tedrisinden dolayı yüksek okul mezunu muallimlerin hazırlanmasına özel önem verildi. Maarif Bakanlığını nezdinde iki enstitü daha kuruldu.

Bunlardan biri öğretmenlerin yetiştirilmesi, diğeri Dağıstan Millî Okulları için derslikler ve uygulamalar konusunda faaliyet yürütecekti. Böylelikle, millî dillerde dersliklerin hazırlanması sistemli duruma getirildi. Aydınlar, bu temponun hızına ayak uydurmakta zorlanıyor, gelişmelerin gerisinde kalıyorlardı. Arşivlere dayanarak belirtebiliriz ki, Aziz Aliyev, savaş koşullarında Dağıstan'da 50 ilkokul, 40'tan çok ortaokul, 20 öğrenci yurdu, birçok yatılı okul, 20 binin üzerinde yoksul aile çocuğunun eğitim görmesini gerçekleştirdi. Xürük Tahir de Aziz Aliyev ile irtibatını koparmadı. Toplumda daha yüksek mertebelere yükseldi. İlk defa yöreden Yüksek Sovyet'e milletvekili seçildi. İki kez Kızıl Emek nişanı ile ödüllendirildi. Üçüncü madalyasını almak üzere hazırlık yaparken 1958'de vefat etti.

Muzaffer Melikmedov

XÜRÜK TAHİR